

УДК 332.1: 334.012.23

JEL classification: H56 B 55

Ольга ДОРОНІНА

д.е.н., професор,

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-7430-4881>

Єгор КРАВЕЦЬ

магістрант,

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ЯК ІМПЕРАТИВ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

***Анотація:** Стаття присвячена узагальненню особливостей соціального підприємництва як інноваційного виду підприємницької діяльності та обґрунтуванню його потенціалу в повоєнному відновленні економіки України. За результатами узагальнення підходів до визначення сутності соціального підприємництва за його ключовими ознаками визначено, що соціальне підприємництво є новітньою формою організації підприємницької діяльності та наразі розглядається як спосіб задоволення соціальних потреб суспільства, драйвер позитивних інноваційних змін в суспільстві, середовище створення соціально значущих продуктів та послуг. На основі вивчення наукових публікацій за темою дослідження складено порівняльну характеристику рис соціального та класичного підприємництва, що дозволить їх більш чітко розрізняти у вітчизняній практиці (порівняння проведено за такими ознаками: основна мета створення та діяльності; пріоритетний напрям діяльності; законодавча регульованість; джерела фінансування; розподіл і використання прибутку; основні групи ризиків; ціннісна пропозиція; пріоритети інноваційної діяльності; пріоритети в управлінні персоналом). Обґрунтовано, що потужним потенціалом для розвитку соціального підприємництва є залучення до цього виду діяльності тих категорій громадян, які мають додаткові державні гарантії щодо працевлаштування (особи з інвалідністю, ветерани та учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи, молодь у віці до 35 років,*

жінки). *Визначено напрями, що розкривають потенціал розвитку соціального підприємництва в Україні в контексті повоєнного відновлення.*

Ключові слова: *соціальне підприємництво, повоєнне відновлення, підприємницька діяльність, ринок праці, безробітні, соціальні потреби.*

Olha DORONINA

Doctor of Economics, Professor,

Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-7430-4881>

Yehor KRAVETS

graduate student,

Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

POTENTIAL FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE AS AN IMPERATIVE OF THE POST-WAR ECONOMY RECOVERY

Abstract: *The article is devoted to summarizing the features of social entrepreneurship as an innovative type of entrepreneurial activity and substantiating its potential in the post-war recovery of Ukraine's economy. According to the results of the generalization of the approaches to defining the essence of social entrepreneurship according to its key features. It was determined that social entrepreneurship is the newest form of organizing entrepreneurial activity and is currently considered as a way to meet the social needs of society, a driver of positive innovative changes in society, and an environment for creating socially significant products and services. Based on the study of scientific publications on the topic of the study, a comparative description of the features of social and classical entrepreneurship was compiled, which will allow them to be more clearly distinguished in domestic practice (the comparison was made according to the following characteristics: the main purpose of creation and activity; priority direction of activity; legislative regulation; sources of financing; distribution and use of profit; main groups of risks; value proposition; priorities of innovative activity; priorities in personnel management). It is substantiated that a powerful potential for the development of social entrepreneurship is the involvement in this type of activity of those categories of citizens who have additional state guarantees for employment (persons with disabilities, veterans and combatants, internally displaced persons, youth under the*

age of 35, women). Areas that reveal the potential of social entrepreneurship development in Ukraine in the context of post-war recovery have been identified.

Keywords: *social entrepreneurship, post-war recovery, entrepreneurial activity, labor market, unemployed, social needs*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями. З лютого 2022 р. економіка України функціонує в умовах воєнного стану, який спричиняє руйнівний вплив на всі макроекономічні показники, призводить до негативних явищ в соціальній сфері та демографічній ситуації. За 2022 р. у результаті повномасштабної війни, розв'язаної росією проти України, згідно з даними звіту ООН, українська економіка скоротилася більш ніж на 35%, а щомісячний дефіцит бюджету України оцінювався в 5 млрд дол. [7]. Реальний ВВП у 2022 році знизився на 29,1%. Спад реального ВВП був найглибшим за історію України, а рівень ВВП повернувся до початку 2000-х років [10, с. 11]. При цьому, зафіксовані прямі збитки станом на 24.02.2023 р. становили 135 млрд дол., а потреби на відбудову та відновлення – 411 млрд.дол. [10, с. 5]. У 2023 р., попри продовження війни, українська економіка й ринок праці починають поступово відновлюватись. Так, у 3 кварталі 2023 р. ВВП України зріс на 9,3% порівняно з аналогічним періодом 2022 р. У 2023 р. НБУ прогнозує зростання ВВП на 4,9% р/р, Dragon Capital – на 5,2% р/р. У 2024 році ВВП зросте на 3-4% (прогноз МВФ), або на 3,6% (прогноз НБУ). При цьому, за 11 місяців 2023 р. дефіцит державного бюджету України та потреби в погашенні боргу склали 52,3 млрд дол., тоді як зовнішнє фінансування становило 37,4 млрд дол. [11]. Таким чином, очевидним є те, що повоєнне відновлення України буде непростим та тривалим, його активність залежатиме від тривалості та масштабів війни, але вже зараз на всіх рівнях управління мають напрацьовуватись програми відновлення та відбуватись ідентифікація тих чинників, що потенційно стануть чинниками відновлення та розвитку. У якості одного з таких чинників розглядаємо соціальне підприємництво (СП), що спроможне одночасно забезпечувати поживлення ділової активності та вирішення соціальних проблем. Вищевикладене обумовило вибір дослідження та постановку його цілі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Соціальне підприємництво в Україні розпочало розвиватись на основі досвіду країн світу, й перші згадки про відповідну термінологію також містяться у роботах зарубіжних науковців. Перші вітчизняні наукові дослідження в цій сфері як раз й були пов'язані з критичним оглядом такого досвіду та

визначенням перспектив його впровадження в нашій країні. Так, досвід розвитку соціального підприємництва в ЄС, що може бути використаний в Україні та проблеми розвитку соціального підприємництва проаналізовано в роботах Г.Ю.Міщук, Р.Р. Пилипчук [8], М.В. Школяр [15]. Наступні дослідження вже було присвячено практикам започаткування соціального підприємництва в Україні та його ролі в житті суспільства та країни. Міждисциплінарний характер соціального підприємництва та перспективи його розвитку як фактору сучасної соціальної роботи розкрито у статті Тарасенко Т., Бородіна Є. [14], дослідженню ролі соціального підприємництва в розвитку соціально-економічних відносин в Україні, визначенню проблем його розвитку та окресленню шляхів їх подолання присвячено дослідження Кифяк В. І., Малиш Л. Б. [6]. В нашому попередньому колективному дослідженні визначено роль соціального підприємництва як антикризового інструменту поживлення економіки та ринку праці, підтримки соціально-вразливих груп населення та вирішення нагальних соціальних потреб громад в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України [4]. В той же час, контексті нових викликів, що стоять перед Україною, вивчення потенціалу розвитку соціального підприємництва як драйвера повоєнного відновлення не втрачає своєї актуальності та потребує нових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є узагальнення особливостей соціального підприємництва як інноваційного виду підприємницької діяльності та обґрунтування його потенціалу в повоєнному відновленні економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Місія соціального підприємництва набуває особливої цінності в період економічної кризи, оскільки, по-перше, в цей час загострюються соціальні проблеми і їх вирішення стає життєво важливим для існування суспільства. По-друге, соціальне підприємництво сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища, підтриманню активної громадської позиції, інновацій, суспільної солідарності, що створює передумови для більш м'якого і своєчасного виходу з кризи [2]. Сила соціального підприємництва полягає в його здатності привертати увагу до людини у всьому, до чого воно торкається, даючи можливість людям продуктивно працювати з технологіями, щоб створити довготривалу цінність для себе, організацій та суспільства в цілому [13].

Наразі в законодавстві України та науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності соціального підприємництва, тлумачення його змісту відбувається

переважно через опис ключових характеристик та ознак, що відрізняють його від інших видів діяльності, зокрема соціально-відповідального бізнесу (табл. 1).

Таблиця 1 – Узагальнення підходів до визначення сутності соціального підприємництва за його ключовими ознаками

Підходи до визначення сутності соціального підприємництва	Ключові характеристики, ознаки соціального підприємництва
1	2
Соціальне підприємництво - це підприємництво, підприємство, підприємницька діяльність, покликані вирішити соціальні проблеми та задовольнити потреби суспільства. Соціальне підприємництво - це унікальна можливість поєднання соціальної місії з бажанням заробити гроші, надати певні послуги та продати товари; це відповідь суспільства на соціальні потреби [5]	Спосіб задоволення соціальних потреб суспільства
Соціальне підприємництво – це підприємництво створене з метою вирішення певної суспільної проблеми чи проблем шляхом підприємницької діяльності. Тобто основною відмінністю СП від звичайного підприємництва є мотив створення: в СП ним є вирішення соціальної проблеми та позитивні суспільні зміни, а у класичного підприємства – отримання прибутку [1]	Позитивні суспільні зміни – як мотив зачаткування СП
Соціальне підприємництво – підприємницька діяльність, спрямована на позитивні інноваційні зміни у суспільстві: пом'якшення або вирішення соціальних проблем за рахунок доходів, отриманих від власної діяльності [16]	Драйвер позитивних інноваційних змін в суспільстві
Соціальне підприємництво – це заснована на самоокупній основі господарська діяльність з виробництва соціально значущого продукту або послуги із застосуванням інноваційних рішень, які перетворюють на користь суспільства саму послугу або механізми її економічної реалізації. Кінцева мета такої діяльності – не отримання прибутку, а виробництво продукту або послуги, призначеної для вирішення суспільної проблеми [2]	Середовище створення соціально значущих продуктів та послуг
Соціальне підприємництво - бізнес, що має переважно соціальні цілі та доходи якого головним чином реінвестують у розвиток підприємства та/або спрямовують на громадські справи чи вирішення гострих соціальних проблем [15]	Реінвестиція доходів у громадські справи
Соціальне підприємство – це комплексна категорія, яка характеризує місію та напрям діяльності підприємства, з одного боку, та характер бізнес-процесів – з іншого. Соціальне підприємництво є своєрідною революцією бізнесу, наслідком генезису господарської діяльності, новітнім підходом до функціонування не лише прибуткових, а й неприбуткових організацій [6]	Новітній підхід до функціонування організацій, революція бізнесу

Соціальне підприємництво - це діяльність підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті вирішення суспільних проблем, або ж працюють у сфері неприбуткової діяльності, спрямованої на досягнення соціального ефекту [12]	Спрямування прибутку на виконання соціальної місії або неприбуткова діяльність
--	--

Джерело: складено авторами на основі [1,2,5,6,12,15,16]

Ще наприкінці 90-х років XX ст. дослідники EMES (європейської дослідницької мережі) виділили критерії, що стосуються як комерційної, так і соціальної складових частин соціального підприємництва. Було виділено 4 критерії підприємницької складової частини соціального підприємства [15, с. 84]:

1) безперервне виробництво товарів та/або надання послуг (соціальні підприємства, на відміну від інших некомерційних організацій, як правило, не займаються пропагандистською діяльністю, чи перерозподілом фінансових потоків; замість цього вони на постійній основі беруть безпосередню участь у виробництві товарів чи наданні послуг населенню);

2) високий ступінь автономії (соціальні підприємства мають бути створені з ініціативи групи людей і регулюються цією групою в рамках автономних проектів. Вони можуть отримувати підтримку з боку державних органів або комерційного сектору, але при цьому нікому не підпорядковуються і завжди мають право приймати рішення з урахуванням своїх власних позицій діяльність);

3) значний рівень економічного ризику (фінансова життєздатність соціальних підприємств залежить від зусиль її членів щодо забезпечення достатньої кількості фінансових ресурсів для підтримки і реалізації соціальної місії підприємства;

4) мінімальна кількість оплачуваної роботи – як більшість некомерційних організацій, соціальні підприємства можуть також поєднувати матеріальні та нематеріальні ресурси, добровільну, волонтерську і оплачувану діяльність працівників тощо.

Щодо соціальної складової, то було виділено 5 критеріїв [15, с. 85]:

1) мета діяльності спрямована на створення блага для суспільства загалом або певної групи людей зокрема;

2) соціальні підприємства мають створюватись з ініціативи групи людей, що належить до громади або до спільноти, яка має чітко виражену потребу чи мету, яку ця група хоче втілити в життя;

3) у процесі прийняття рішень голоси усіх членів правління є однаково важливими і не залежать від розміру частки їх фінансового вкладу в підприємство;

4) участь усіх зацікавлених сторін (наприклад, бенефіціарів, співробітників, волонтерів, органів державної влади, донорів та ін.);

5) обмежений розподіл прибутку (традиційно прибуток реінвестують у підприємство або спрямовується на підтримку соціальної цілі підприємства).

Вивчаючи наукові публікації за темою дослідження можемо скласти порівняльну характеристику рис соціального та класичного підприємництва (табл. 2), що дозволить їх більш чітко розрізнити у вітчизняній практиці, хоча повністю підтримуємо думку одного з амбасадорів соціального підприємництва в Україні А.Корнецького відносно того, що в умовах війни в Україні кожен бізнес має бути соціальним (тобто долучатись до вирішення важливих соціальних проблем).

Основними цінностями, що керують функціонуванням соціальних підприємств є солідарність, прихильність до працівників, стійкість [1]. На думку фахівців, характеристиками справжнього соціального підприємництва виступають: покликання, потенціал, перспектива.

Світовий досвід показує, що найчастіше економічна діяльність соціальних підприємств зосереджена у таких сферах: соціальна та економічна інтеграція вразливих верств населення та інші види соціальної роботи; освіта та охорона здоров'я; культура, туризм, спорт та організація дозвілля; сільське господарство, мисливство, лісове господарство і рибальство; консалтинг, мікрофінансування, організація тимчасового розміщення та харчування [8, с. 156].

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика рис соціального та класичного підприємництва

Критерій порівняння	Класичне (традиційне) Підприємництво	Соціальне підприємництво
Основна мета створення та діяльності	Отримання прибутку	Вирішення соціальних проблем
Пріоритетний напрям діяльності	Бізнесовий (підприємницька діяльність)	Соціальна діяльність
Законодавча регульованість	Наявний пакет нормативних документів, щодо регулювання підприємницької діяльності	Поняття «соціальне підприємництво» відсутнє у чинному українському законодавстві
Джерела фінансування	Практично повна відсутність від зовнішніх джерел фінансування	Кошти учасників СП, прибуток від власної діяльності, гранти, мікрофінансування
Розподіл і використання прибутку	Прибуток розподіляється між засновниками, інвесторами, акціонерами	Прибуток реінвестується або фінансується в певні соціальні проекти
Основні групи ризиків	Економічні	Економічні та соціальні

Ціннісна пропозиція	Пов'язана з обслуговування ринків, забезпечення попиту та отримання фінансового прибутку.	Пов'язана з трансформаційною користю, суспільними змінами, створенням соціально значущих продуктів, зокрема важливих для представників окремих соціальних груп
Пріоритети інноваційної діяльності	Продуктові, технологічні	Соціальні, екологічні
Пріоритети в управлінні персоналом	Формування HR стратегії на основі економічних цілей бізнесу. Запит на підприємницькі навички, домінуючі цінності мають матеріальний характер	Формування HR стратегії на основі розуміння індивідуальних підходів до роботи та цінностей людей. Ширший перелік вимог до підприємців, запит на вищий рівень професійності

Джерело: складено авторами на основі [1,2,3,5,12]

Під час експертного опитування щодо оцінки потенціалу розвитку соціального підприємництва на Вінниччині, результати якого викладені в роботі [4, с. 35] було з'ясовано, що найбільш перспективними для розвитку соціального підприємництва є такі сфери діяльності:

охорона здоров'я, соціальний захист, професійне навчання, освіта, послуги для людей похилого віку або допомога малозабезпеченим людям; місцевий розвиток уразливих регіонів; переробка сміття, захист навколишнього середовища, спорт, мистецтво, культуру та історичне збереження, науку, дослідження та інновації, захист прав споживачів, аматорський спорт;

працевлаштування вразливих груп населення (ВПО, людей, що отримали інвалідність внаслідок війни, ветерани війни), створення соціальних сервісів, скерування прибутку на підтримку соціальних проєктів/організацій;

агробізнес, ІТ-технології, надання послуг, туризм;

послуги, їжа, будівництво, одяг;

інноваційні сфери;

усі інші сфери, що спрямовані на підсилення соціальної захищеності, комунальне господарство, екологія, комунікації з владою (GR) тощо.

Щодо ключових труднощів, з якими зустрічаються СП у процесі ведення господарської діяльності, то вони з часом змінюються. Якщо у 2016 р. серед них називали: байдужість суспільства до діяльності СП; обмеженість інформації про СП; труднощі у отриманні фінансування, високі адміністративні витрати та орендна плата [8, с. 161], то наразі в українському суспільстві вже більш свідомим та масовим є розуміння сутності СП через зростання поінформованості, а також більш доступними (попри війну) є джерела фандрайзінгу

для започаткування соціального бізнесу. Натомість, зараз з'явилися нові обмежувальні чинники, пов'язані, зокрема зі складнощами ведення бізнесу в умовах війни та зниженням платоспроможного попиту населення.

Вважаємо, що потужним потенціалом для розвитку соціального підприємництва є залучення до цього виду економічно активної діяльності тих категорій громадян, які мають додаткові державні гарантії щодо працевлаштування та перебувають на обліку в центрах зайнятості (особи з інвалідністю, ветерани та учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи, молодь у віці до 35 років, жінки). Саме ці категорії населення, що представляють певні соціальні категорії з особливими потребами, найкраще знають поточні потреби у соціально значущих продуктах та послугах, а також через свої соціальні контакти можуть залучити до підприємницької діяльності інших представників цих категорій, таким чином сприяючи зростанню рівня їх економічної активності. З використанням даних Державної служби зайнятості України, проаналізуємо динаміку масштабів звернень представників окремих соціальних категорій за допомогою в центри зайнятості та характер послуг, що їм було надано (табл. 3).

Представлені у табл. 3 дані свідчать, що в період воєнного стану стрімко зростає кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які отримували послуги служби зайнятості та мали статус безробітного (у 2022 р. кількість представників цієї категорії, які мали статус безробітного порівняно з довоєнним 2021 роком зростає майже у 5 разів, за 11 місяців 2023 р. – у 3,6 рази).

**Таблиця 3 - Надання послуг Державною службою зайнятості особам,
що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, тис. осіб**

	Період		
	2021 рік	2022 рік	січень-листопад 2023 р.
<i>особи з інвалідністю</i>			
Отримували послуги	67,8	51,0	33,2
Мали статус безробітного протягом періоду	63,6	49,5	31,2
Всього отримали роботу	14,0	8,9	7,3
Проходили професійне навчання	3,2	2,0	1,3
<i>учасники бойових дій</i>			
Отримували послуги	26,2	11,0	5,5
Мали статус безробітного протягом періоду	23,2	10,7	5,2
Всього отримали роботу	5,9	3,3	0,968
Проходили професійне навчання	0,592	0,215	0,144

<i>внутрішньо переміщені особи</i>			
Отримували послуги	15,9	73,9	56,2
Мали статус безробітного протягом періоду	12,3	61,9	45,0
Всього отримали роботу	3,9	16,0	14,9
Проходили професійне навчання	0,77	1,424	2,8
<i>молодь у віці до 35 років</i>			
Отримували послуги	676,1	312,0	168,8
Мали статус безробітного протягом періоду	369,5	248,5	121,2
Всього отримали роботу	130,4	69,0	54,0
Проходили професійне навчання	22,1	10,6	7,6

Джерело: складено авторами на основі [9]

По всіх інших категоріях відбувається значне зниження масштабів звернення представників окремих соціальних груп до центрів зайнятості, що обумовлено низкою чинників – зокрема виїздом їх частини закордон через повномасштабну військову агресію рф в Україні.

При цьому, аналізуючи стан поточного ринку праці, слід зазначити, враховуючи сповільнення темпів ділової активності, відсоток тих, хто отримали роботу до тих, хто мали статус безробітного є доволі невисоким. Так, за 11 місяців 2023 він відповідно становив: для осіб з інвалідністю – 23%, для учасників бойових дій – 18%, для ВПО – 26,5%, для молоді – 44,5%. Отже, проаналізована інформація дає всі підстави говорити про доцільність орієнтації представників досліджуваних категорій безробітного населення на започаткування власної підприємницької діяльності та відкриття соціального бізнесу, що дозволить їм не тільки отримати постійне джерело доходу, але й долучитись до вирішення важливих соціальних проблем, у т.ч. через створення нових робочих місць й працевлаштування в цьому бізнесі інших представників соціально вразливих на ринку праці категорій.

Позитивними ефектами від діяльності соціальних підприємств, що визначають потенціал розвитку даного виду підприємництва на етапі повоєнного відновлення економіки України є [2]:

1. Допомога у подоланні соціальної ізоляції, зокрема, працевлаштування людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями, безробітних, представників груп ризику.
2. Знаходження нових шляхів для реформування державних соціальних послуг.
3. Залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем.
4. Поява нових видів соціальних послуг, які залишаються поза увагою звичайного

бізнесу у зв'язку з малоприбутковістю, непопулярністю, відсутністю належної професійної підготовки.

5. Більш ефективне використання наявних ресурсів регіону у вирішенні соціальних проблем.

6. Зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів).

Серед важливих економічних наслідків соціальних бізнес-процесів (розвитку СП) дослідники також виокремлюють такі [6, с. 278]:

наповнення бюджетів різного рівня;

соціальні підприємства можуть надавати соціальні послуги пільговим категоріям, що зменшить видатки бюджету;

залучення представників конкретної групи споживачів соціальних товарів, робіт чи послуг, що дає змогу прозоро оцінити діяльність соціального підприємства;

соціальні підприємства покращують інвестиційний імідж країни, оскільки інвестори, які вкладають кошти в розвиток таких підприємств, легше відслідковують їх використання;

підвищення конкурентоспроможності економіки шляхом наповнення ринку якісними товарами та послугами, які виробляють соціальні підприємства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведене дослідження дозволяє зауважити, що потенціал розвитку соціального підприємництва в Україні в контексті повоєнного відновлення розкривається наступними тезами:

1. Забезпечення інклюзивності суспільства, інклюзивність та економічна участь усіх соціальних груп сприяє розвитку економіки, добробуту та якості рівня життя.

2. СП орієнтоване на вирішення суспільних проблем та впровадження позитивних змін, тому частково «заміняє» державу там, де вона не встигає або наразі неспроможна надати ті чи інші послуги.

3. Споживацька культура українців змінюється у кращий бік, зараз при купівлі товарів/послуг переглядається і країна-виробник, і термін придатності, і інгредієнти, а також наявність соціальної складової.

4. Соціальне підприємництво наразі підтримується міжнародними фондами і організаціями, що дозволяє легко отримувати фінансові ресурси для його створення й розвитку.

5. Потенціал соціального підприємництва для соціальної сфери особливо переконливо ілюструється на основі звернення до такої його ключової характеристики як «соціальні

інновації». Це поняття тлумачиться як «процес розробки та впровадження ефективних рішень для складних і часто системних соціальних та екологічних проблем на підтримку соціального прогресу. Соціальні інновації не є прерогативою чи привілеєм будь-якої організаційної форми чи правової структури. Рішення часто вимагають активної співпраці між урядом, бізнесом і некомерційним світом». Відповідно ключовим аспектом є можливість запровадження нових форм взаємодії, співпраці органів публічної влади з приватним та громадським секторами [14].

Подальший вектор науково-прикладних досліджень проблематики соціального підприємництва полягає у напрацюванні відповідних механізмів започаткування та ведення соціального бізнесу, обґрунтуванні найбільш вдалих моделей провадження соціального підприємництва та організаційно-правових форм адміністрування даного виду підприємницької діяльності.

Список літератури

1. Ваврів Д. Що таке соціальне підприємництво. URL: <https://bomedia.com.ua/socpidp/> (дата звернення 05.12.2023).
2. Горбенко А. Особливості розвитку та переваги соціального підприємництва. URL: <http://iqholding.com.ua/articles/osoblivosti-rozvitku-ta-perevagi-sotsialnogo-pidpri%D1%94mnitstva> (дата звернення 27.11.2023).
3. Добрава Н.В. Соціальне підприємництво. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4298/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf> (дата звернення 25.11.2023).
4. Дороніна О.А., Трегубов О.С., Якимова Н.С. Потенціал розвитку соціального підприємництва на Вінниччині. *Економіка і організація управління*. № 4 (48), 2022. С. 31-39.
5. Каменко І., Виговська-Каменко Т. Соціальне підприємництво як відповідь суспільства на соціальні потреби. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsalnepdprimnitstvo-yak-vdpovd-susplstva-na-sotsaln-potrebi (дата звернення 04.12.2023).
6. Кифяк В. І., Малиш Л. Б. Соціальне підприємництво: проблеми та перспективи. *Бізнес-інформ*. № 5. 2020. С. 275-280.
7. Коваленко О. Війна знищила 35% економіки України – ООН. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/viy-na-znishchila-35-ekonomiki-ukrajini-oon-12122658.html> (дата звернення 05.12.2023).
8. Міщук Г.Ю., Пилипчук Р.Р. Соціальне підприємництво: критерії ідентифікації та

проблеми розвитку. *Демографія та соціальна економіка*, 2017, № 2 (30). С. 152-165.

9. Надання послуг окремим категоріям громадян: інформація Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення 09.12.2023).

10. Погарська О. Економіка України в умовах війни: Національний банк України, 1 червня 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (дата звернення 04.12.2023).

11. Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення 15.12.2023).

12. Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (дата звернення 03.12.2023).

13. Соціальне підприємництво: парадокс як шлях вперед <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/human-capital/articles/2020-global-human-capital-trends-introduction.html> (дата звернення 17.11.2023).

14. Тарасенко Т., Бородін Є. Соціальне підприємництво як фактор розвитку соціальної роботи: міждисциплінарний та міжпрофесійний погляд. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. № 5. С. 5-15.

15. Школяр М.В. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем. *Науковий вісник НЛТУ України*. Серія економічна, 2017, вип. 27, № 2. С. 85-89.

16. Що ж таке соціальне підприємництво та які його переваги? URL: <http://pard.org.ua/shho-zh-take-socialne-pidpriemnictvo-ta-yaki-jogo-perevagi.html> (дата звернення 17.11.2023).

References

1. Vavriv, D. What is social entrepreneurship. [Online], available at: <https://bomedia.com.ua/socpidp/> (Accessed 05 December 2023).

2. Horbenko, A. Features of development and advantages of social entrepreneurship. [Online], available at: <http://iqholding.com.ua/articles/osoblivosti-rozvitku-ta-perevagi-sotsialnogo-pidpri%D1%94mnitstva> (Accessed 27 November 2023).

3. Dobrova, N.V. Social entrepreneurship. [Online], available at: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4298/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%96>

4%D0%BC%D0%BD%D0 %B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf (Accessed 25 November 2023).

4. Doronina, O.A. and Tregubov, O.S., Yakymova, N.S. (2022). The potential for the development of social entrepreneurship in Vinnytsia region. *Economics and management organization*. No. 4 (48). pp. 31-39.

5. Kamenko, I. and Vygovska-Kamenko, T. Social entrepreneurship as society's response to social needs. [Online], available at: https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsalne-pdprimnitstvo-yak-vdpovd-susplstva-na-sotsaln-potrebi (Accessed 04 December 2023).

6. Kyfyak, V. I. and Malysh, L. B. (2020). Social entrepreneurship: problems and prospects. *Business inform*. No. 5. pp. 275-280.

7. Kovalenko, O. The war destroyed 35% of Ukraine's economy - UN. [Online], available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/viy-na-znishchila-35-ekonomiki-ukrajini-oon-12122658.html> (Accessed 05 December 2023).

8. Mishchuk, G.Yu. and Pylypchuk, R.R. (2017). Social entrepreneurship: identification criteria and development issues. *Demography and social economy*. No. 2 (30). pp. 152-165.

9. Provision of services to certain categories of citizens: information from the State Employment Service. [Online], available at: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (Accessed 09 December 2023).

10. Poharska, O. Economy of Ukraine in conditions of war: National Bank of Ukraine, June 1, 2023. [Online], available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (Accessed 04 December 2023).

11. Samoiluk, M. Tracker of the economy of Ukraine during the war. [Online], available at: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (Accessed 15 December 2023).

12. Social entrepreneurship in Ukraine: economic and legal analysis. [Online], available at: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (Accessed 03 December 2023).

13. Social entrepreneurship: a paradox as a way forward [Online], available at: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/human-capital/articles/2020-global-human-capital-trends-introduction.html> (Accessed 17 November 2023).

14. Tarasenko, T. and Borodin, E. (2022). Social entrepreneurship as a factor in the development of social work: an interdisciplinary and interprofessional view. *Aspects of public administration*. Vol. 10. No. 5. pp. 5-15.

15. Shkolyar, M.V. (2017). Social entrepreneurship as a tool for solving social problems. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. Economic series/ vol. 27, No. 2. P. 85-89.

16. What is social entrepreneurship and what are its advantages? [Online], available at: <http://pard.org.ua/shho-zh-take-socialne-pidpriemnictvo-ta-yaki-jogo-perevagi.html> (Accessed 17 November 2023).